

The scientific norm of the Torah of Isaac

Saidova Gulruh Halim kizi

T.N. Doctoral student of the scientific research institute of Pedagogical Sciences of Uzbekistan named after Qori Niyazi

Annotation: This article tells about the life and work of Ibrat, the son of Ishak Khan Junaydullahkhoji, his efforts to create schools of the new method and his valuable contribution to the development of science and the practice of pedagogy.

Key words: "Bulletin of the Turkestan region", "Sadoi Turkestan", "Sadoi Fergana", "Matbaai Ishakia".

Юртимизда амалга оширилаётган барча ислохотларимиз марказида инсон қадрини улуғлашга қаратилган эзгу ғоя мужассам. Чунки бизнинг муқаддас динимизда ҳам, буюк алломаларимизнинг бой илмий ва маънавий меросида ҳам, инсон – ҳаёт гавҳари, тенгсиз мўжиза сифатида улуғланади.

Муқаддас Қуръони каримда Аллоҳ инсонни барча мавжудотлар ичида энг азиз ва муқаррам қилиб яратгани айтилган. Алишер Навоий ҳам инсонни қийнаётган муаммолар тўғри ҳал этилиб, унинг қадри жойига қўйилса, албатта халқ шод, мамлакат обод бўлади, деб ёзганлар.

Дарҳақиқат, инсон муносиб шароитда таълим-тарбия олиб, фаровон ҳаёт кечирган тақдирдагина, жамият ва давлат ҳамомангликда барқарор ривожланади. Шунинг учун ҳам, бугунги кунда жаҳон миқёсида инсон ҳуқуқ ва эркинликларига жуда катта аҳамият берилмоқда.

Инсон – давлат ва жамият учун мақсадга эришиш воситаси эмас, аксинча, ана шу мақсаднинг бош мазмуни ва манбаи ҳамда энг олий қадрият бўлиши лозим. Инсонни англаш қолаверса ўзликни англаш тушунчаси фалсафий маданий ўтмиш меросимизга бориб тақалади. Ўтган аср бошида куллик, мустабидлик сиёсатига қарши курашган миллат фидойилари бўлган жаҳидчилик ҳаракати йўлбошчилари-Абдулла Авлоний, Фитрат, Бехбудий, Ибрат кабиларнинг миллатнинг ижтимоий онгини шакллантириш, маданий

даражасини юксалтириш каби қарашлари, халқ манфаати йўлида чеккан заҳматлари бугунги кунда ватан дардини, юрт қайғусини юрагига жойлаб заҳмат чекаётганларга дастуруламал бўлиб хизмат қилмоқда.

Кейинги йилларда миллат фидойиси Ибрат ижодини ўрганишга қизиқиш ортиб, олимларимиз томонидан унинг ижодини турли томонлари ёритиб борилмоқда. Жумладан давлатимиз раҳбарининг Наманганга, хусусан, Тўрақўрғон туманидаги Исҳоқхон Тўра Ибрат мемориал мажмуасига ташрифи ва маърифатпарвар аллома хотирасига чексиз эҳтиром кўрсатгани барчамизни беҳад ғурурлантирди. “Мен Ибрат домла ҳақида кўп ўқияпман, — дедилар президентимиз. — Унинг эл-юртимиз тараққиёти йўлидаги фидокорона хизматлари нафақат ўз даврида, балки бугунги кунда ҳам барчамиз учун ҳақиқий ибрат намунаси бўлиб қолмоқда. Шундай буюк аждоди борлиги билан наманганликлар ҳар қанча фахрланса арзийди ва ёшларимиз ҳам шунга муносиб бўлишлари керак!” Таниқли олим ва матбаачи Исҳоқхон Жунайдуллахўжа ўғли Ибрат оилавий аънананинг муносиб давомчиси эди. Исҳоқхон Тўра Ибрат фаолият доираси кенг, миллий уйғониш даврининг машҳур педагогларидан биридир. Ибратнинг асли исми Исҳоқхон, отасининг исми Жунайдуллахўжадир. Ибрат унинг адабий таҳаллусидир. Исҳоқхоннинг ўзига «Ибрат» таҳаллусини олиш боиси шундаки, у фаолиятининг дастлабки йилларидан бошлаб маърифатпарвар шоир, педагог олим сифатида замондошларини замон илмидан, илғор маданиятдан, янги таълим-тарбия тизимидан ибрат олишга даъват этди. Шунинг учун ҳам у ўзига «Ибрат» таҳаллусини танлади.

Исҳоқхон 1862 милодий йилда Наманган яқинидаги Тўрақўрғон қишлоғида туғилди. Унинг отаси Жунайдуллахўжа Суннатуллахўжа ўғли машҳур мутасаввиф Аҳмад Яссавий авлодидан эди. Унинг беш танобча ери бўлиб, деҳқончилик, боғдорчилик билан рўзғор тебратган.

Ибрат олимлар оиласида туғилиб, унга алоҳида эътибор ва ғамхўрлик кўрсатилди. У болалигидан илм-фанга, адабиётга қизиқиб, ёшлигидан шеър ёзишга, тил ўрганишга киришган. Ўзининг матонати ва меҳнатсеварлиги туфайли отасининг иқтидорли шогирдларидан бирига айланди.

Ибрат ёшлигида бошланғич маълумотни маҳаллий мадрасада ҳамда онасидан олган. Кейинроқ, Қўқонга кўчиб ўтиб, катта мадрасага ўқишга

киради. У 1878-1886 йиллариб мадрасада талабалик пайтларида Таржумон газетаси билан мунтазам танишиб борган. Бу газеталар орқали янги усул мактабининг афзалликлари, синфхоналари тузилиши, дарсликлар ҳақида маълумотга эга бўлиб борган.

1886 йил Кўкон мадрасасида ўқишни тамомлаб, она қишлоғига қайтади. Ўз қишлоғида Ибрат аҳоли орасида маънавий фаолиятини бошлайди. Йил охирида у бошқа мактаблардан ўқитиш тизими билан сезиларли даражада фарқ қилувчи мактаб очади. Кейинчалик мактаб барчанинг эътиборига тушиб, бошқа маҳаллий мактаблар ҳам Исҳоқжон Ибратнинг янги усулдаги ўқитиш тизимига ўтади. Бу вақтда бундай мактаблар ва уларнинг муаллимлари полиция маъмурларининг доимий назорати остида бўлган. Миршаблар уларнинг уйлари доимий тинтув қилиб турган, баъзан муаллимларининг ўзлари ҳам маҳкамага олиб кетилган.(3)

Ибратнинг энг муҳим ютуқларидан бири биринчи ўзбек босмаҳонасининг ташкил этилиши бўлиб, бу илм ва маданиятни бутун мамлакат бўйлаб ёйиш имконини берди. Унинг саъй-ҳаракати билан ўзбек адабиёти тараққиётга янги суръат бағишлади, кўплаб истеъдодли ёзувчи ва шоирлар ўз имкониятларини очиб бера олдилар.

Ибрат нафақат буюк олим, балки ажойиб инсон ҳам эди. У дўстлари ва ҳамкасбларига ёрдам беришга доим тайёр эди, меҳрибонлиги ва очикқўнғиллиги уни шахсан таниганларнинг қалбидан жой олди.

Ибрат таниқли устоз, таълим-тарбия соҳасида кўплаб илмий асарлар муаллифи ҳамдир. Унинг асарларида ёшларнинг таълим ва тарбиясига оид кўплаб мавзулар ёритилган.

Ибрат ижодида ёритилган асосий мавзулардан бири бу болаларнинг билим олиши ва ривожланиши учун мақбул шароитларни яратиш масаласидир. У ҳар бир болага индивидуал ёндашиш муҳимлигини таъкидлаб, энг яхши таълим натижаларига эришиш учун бир қатор усулларни таклиф қилади.

Ибрат асарларида ёритилган яна бир муҳим мавзу ўқувчилар мотиватсияси муаммосидир. У ўқувчиларнинг қизиқишини уйғотадиган ва уларни яхшироқ ўрганишга ёрдам берадиган қизиқарли дарслар яратиш зарурлигини таъкидлайди.

Бундан ташқари, Ибрат ў ижтимоий кўникмаларни ривожлантириш муҳимлигига эътибор қаратади. У ўқувчиларнинг мулоқот кўникмаларини ривожлантиришга, жамоада ишлашга ва муаммоларни самарали ҳал қилишга ўрганишга ёрдам берадиган бир қатор техникаларни таклиф этади.

Ибрат ўз асарларида фарзанд тарбиясида ота-онанинг кўмаги муҳимлигига ҳам эътибор қаратади. У ота-оналар фарзандларининг ҳаётида фаол иштирок этишлари, уларнинг билим олишига ёрдам беришлари, ривожланишини қўллаб-қувватлашлари зарурлигини таъкидлайди.

Исҳоқхон Ибрат Ўзбекистон тарихида таълим ва маданият ривожига катта ҳисса қўшган буюк шахсдир. 1907-йилда у Тўрақўрғонда янги мактаб очди ва у нафақат таълим маскани, балки шаҳар маданий ҳаётининг марказига айланди.

Мактаби ўқитувчиларини тайёрлашга қаратилган бўлиб, улар ўз қишлоқларида олган билимларини болалар ва катталарга етказганлар. Мактабда нафақат ўғил болалар, балки қизларга ҳам таълим-тарбия берган Наманган вилоятдаги илк таълим муассасаларидан бири бўлди.

1908-йилда Ибрат ўз қишлоғида “Матбааи Ишоқия” номли босмахонага асос солган. Бу ўзбек тилида китоб ва журналлар нашр этиш билан шуғулланган биринчи босмахона бўлган. Шу туфайли Ибрат Ўзбекистонда миллий адабиётнинг илк ноширларидан бирига айланди.

“Матбааи Ишоқия” нафақат нашриёт, балки маданий ҳаёт марказига ҳам айланди. Бу ерда маърузалар, суҳбатлар, театрлаштирилган томошалар ва бошқа тадбирлар ўтказилгани нафақат қишлоқ аҳли, балки бошқа вилоятлардан келган меҳмонларни ҳам ўзига тортди. Мазкур босмахонада ўтган асрнинг 60 йилларига қадар турли илмий-маърифий китоб ва рисоалар, “Туркистон вилояти газети”, “Садои Туркистон”, “Садои Фарғона” сингари газеталар чоп этилган.

Исҳоқхон Ибрат билимли, маданиятли шахс, балки Ўзбекистондаги миллий озодлик ҳаракатининг фаол иштирокчиси ҳам бўлган. Миллий халқ йиғинларини ташкил этишда қатнашган, ўзбек халқининг ҳуқуқларини ҳимоя қилган.

XX-аср бошларида олим ва тилшунос Исҳоқхон Ибрат ўзининг машҳур “Луғати Ситта-Алсина” (“Олти тилли луғат”) асарини нашр эттирди ва бу шарқшуносликдаги энг муҳим ва фойдали асарлардан бирига айланди. Айнан

ушбу луғатдан барча жаидчилик мактабларида рус, араб, форс ва бошқа тиллар ўқув қўлланмаси ўрнида фойдаланилган.

Ибратнинг луғати араб, форс, ҳинд, турк, ўзбек ва русча сўзлардан иборат бўлиб, уни ушбу минтақа тилларига қизиқувчилар учун ноёб ва бебаҳо хазина. Бу нафақат сўзлар тўплами ва уларнинг таржималари, балки ҳар бир тилнинг грамматикаси ва тузилиши ҳақида маълумотларни ўз ичига олади.

Олимнинг «Луғати ситта алсина» асари 1901 йилда нашр қилинган. Бироқ асар XIX аср 90-йилларнинг ўрталарида ёзиб тугатилган эди. Чор мустамлакачилари томонидан Туркистонда ўрнатилган қаттиқ назорат туфайли асар анча кечикиб босмадан чиқарилди. Буни ўша даврда чор Русиясининг Туркистондаги нозир вазифасини бажарувчи Н.П.Остроумовнинг шахсий архивида сақланувчи ҳужжатлар исботлайди. Луғат олти тиллик, анча мураккаб бўлиб, ўзбекча сўзларнинг қаршисида арабча, форсча, туркча, ҳиндча ва русча таржималари берилади. Луғат 53 бетдан иборат бўлиб, мингдан ортиқ фаол сўзни ўз ичига олади. Асар икки қисмдан ташкил топган.

Биринчи қисм алифбо тартибида тузилган бўлиб, кичик боблар ажратилган. Бу қисмда феълларнинг ноаниқ ва келаси замон шакллари аввал форсча, кейин арабча, туркча, ўзбекча, ҳиндча ва русча таржималари берилади.

Асарнинг иккинчи қисми 37 бобдан иборат бўлиб, феълларнинг бошқа шакллари, отлар, кишилиқ олмошлари, одам аъзолари, кун, ой номлари, ҳайвонлар ва паррандалар, озиқ-овқат, нарса-буюмларнинг номларини ўз ичига олади. Бу қисмда аввал арабча, кейин унинг форсча, туркча, ҳиндча, ўзбекча ва русча таржималари келтирилади.

Бизга маълумки, ёзувнинг вужудга келиши, ривожланиши бир неча минг йиллик тарихга эга. У одамлар ўртасидаги алоқа воситаси ҳисобланади. Исҳоқхон Ибрат анча мукамал «Жомеъул-хутут» («Ёзувлар мажмуаси») номли илмий асар яратди. Бу асарда муаллиф ёзувларнинг энг ибтидоийси — пиктографик ёзувлардан, то сўнгги давр энг мукамал ёзувларигача босиб ўтган тараққиёт тарихини ёритиб берган. Мазкур асар — 132 бетдан иборат. Асар 1912 йилда «Матбааи Исҳоқия»да нашр қилинди.

О. Усмон 1962 йилда ёзилган “Рус тилининг илк тарғиботчилари” асарида “Жомеъул-хутут”ни рус тили ва маданиятини тарғиби учун ёзилган асар сифатида кўрсатган.(1) У. Долимовнинг “Ибрат-тилшунос олим” мақоласида бу асар тилшуносликка оидлиги эътироф этилган.(2)

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, Исҳоқхон Ибрат ижоди нафақат шарқ тиллари ҳақидаги муҳим маълумот манбаи, балки бошқа халқлар тиллари ва маданиятини ўрганиш ўртасидаги фарқларни тушуниш ва ҳурмат қилишнинг калити эканлигидан далолат беради. одамлар. Умуман олганда, Ибрат ижоди педагогика фани ва амалиёти ривожига қўшилган қимматли хиссадир. Уларда болалар ва ёшларга таълим ва тарбия беришда янада яхши натижаларга эришиш учун педагоглар ва ота-оналар фойдаланиши мумкин бўлган кўплаб фойдали тавсиялар ва усуллар мавжуд. Ибрат илм-фан ва маданият гуллаб-яшнаган ўз даврининг кўзга кўринган намояндаси эди. Унинг илмий ва адабий ютуқлари Ўзбекистон тарихида узок йиллар сақланиб қолади ва кўп авлодларга ибрат бўлиб қолади.

Фойдаланилган адабиётлар

- 1.Усмон О. Рус тилининг илк тарғиботчилари. Т. , 1994 йил, 26 бет
- 2.У. Долимовнинг “Ибрат-тилшунос олим” 1970 йил
3. Наманган вилояти давлат архиви, Рўйхат-1, № 796